

ADAM NOBIS

Uniwersytet Wrocławski

NOWY JEDWABNY SZLAK JAKO UTOPIA GLOBALNA

ABSTRAKT: Wyobrażenia o Jedwabnych Szlakach, starym i nowym mają utopijny charakter. Są skonstruowane i nadal konstruowane z ważnych dla ludzi idei, znaczeń, wartości. Postrzeganie przeszłości jest myśleniem o współczesności i podstawą formułowanych planów na przyszłość. Z kolei nasze obecne i planowane działania są realizacją wyobrażeń o przeszłości. Idealizowane utopie przeszłości i przyszłości starego i nowego Jedwabnego Szlaku wzajemnie użyczają sobie znaczeń, wartości i przyczyniają się do swojego rozwoju i atrakcyjności.

SŁOWA KLUCZOWE: Jedwabny Szlak, Nowy Jedwabny Szlak, utopia, globalność, kultura popularna

Brazylijski reżyser filmowy, Ruy Guerra powiedział: „ludzie są istotami, które nie potrafią żyć bez utopii [...]. Moje filmy są utopijne. Zawierają ważne dla mnie idee”¹. Mówiąc o utopii, ma na myśli idee,

¹ *L'Héritage Portugais: Échanges et communication*, reż. B. Franca [film dokumentalny], Múltipla Comunicação, Brazil 1999.

wartości, które – choć wykraczają poza naszą egzystencję – są dla nas istotne jako obiekty naszych wyobrażeń, pragnień, lęków i nadziei. Takim rozumieniem utopii nawiązuje do dzieła angielskiego myśliciela Thomasa More'a opublikowanego ponad pół tysiąca lat temu w szwajcarskiej Bazylei².

Gdy niemiecki geograf Ferdinand von Richthofen wrócił z wyprawy do Azji, to sporządził mapy przemierzanych terenów. Jedną z nich opatrzył datą 1876 r., zatytułował *Karte von Central-Asien* i naniósł na nią badane przez siebie stare szlaki komunikacyjne tej części świata. I zrobił coś jeszcze. W legendzie mapy nazwał te szlaki *Seidenstrasse*. Daniel Waugh wyjaśnia kontekst stworzenia tego terminu³. Richthofen wiedział, że starożytni geografowie greccy i rzymscy najdalej na wschód położony kraj nazywali *Serica* od greckiego *σηρικός* (*sērikós*) i łacińskiego *sericum*, którymi nazywano jedwab. Wiedział też, że do Rzymu docierał jedwab. Uznał więc, że docierał tam odkrytymi przez niego szlakami komunikacyjnymi Azji Centralnej i dlatego nazwał je *Seidenstrasse* od niemieckiego słowa *Seide*, czyli jedwab. Richthofen stworzył i nową nazwę, i nowe pojęcie.

Nazywając jednym terminem wielość krzyżujących się i przecinających Azję Centralną w różnych kierunkach świata szlaków, stworzył pojęcie integralnej całości. Na tym nie koniec twórczych dokonań Richthofena. Szlaki te komunikowały ze sobą różne regiony starego świata od Dalekiego Wschodu po Śródziemnomorze, od Indii po Syberię. Wędrujące dobra także były rozmaite: szlachetne kamienie, metale, przyprawy, tekstylia, skóry, konie, niewolnicy. Tworząc nazwę dla tej różnorodności krajów i dóbr, autor wybrał jeden towar i dwa kraje. Dwa największe, słynące z potęgi i bogactwa, leżące na przeciwnych rubieżach Eurazji, cesarstwa Chin i Rzymu, oraz jedwab, dobro prestiżowe, symbol bogactwa i władzy. Tworząc nazwę, nie tylko stworzył całość, lecz i uwikłał ją w znaczenia i wartości związane ze starożytnymi po-

² Zob. T. More, *De optimo reip. statu, deque noua insula Vtopia, libellus uere aureus, nec minus salutaris quam festiuus*, More, Basel 1518.

³ D. Waugh, *Richthofen's 'Silk Roads': Toward the Archaeology of a Concept*; „The Silk Road” 2007, vol. 5, nr 1, s. 1-10.

tęgami oraz wymienianym między nimi szczególnym dobrem. Gdyby autor szlaki te nazwał np. niewolniczymi, stworzyłby inną całość. Terminowi *Seidenstrasse* i jego odpowiednikom w innych językach, jak *silk road*, шёлковый путь czy jedwabny szlak od początku towarzyszyła idealizacja przeszłości, która stawała się swoistą utopią.

Richthofen nie był sam twórcą tej utopii. Jego dokonania można wpisać w romantyczny orientalizm drugiej połowy XIX wieku, obecny w malarstwie, relacjach z podróży, powieściach. Obrazy przedstawiały monumentalne budowle, jak *Medresa Sher-Dor w Samarkandzie* Wasilija Wierieszczagina z 1869–70 roku⁴, czy pustynne karawany, jak *Caravan nel deserto* Alberto Pasiniego z 1867 roku⁵. Raporty z podróży wzbogacały zamieszczone w nich ryciny, jak *Wjazd Emira do Samarkandy* w pracy Arminiusa Vámbéry z 1864 roku⁶. Przedstawia ona władcę na koniu w otoczeniu dworu, a w tle wspaniałe budowle miasta, w tym znana nam już medresa. Pod koniec stulecia Europejscy podróżnicy przywożą fotografie Wschodu, przedstawiające jego budowle, mieszkańców, a także targi ze straganami, jak choćby fotografia Paula Nadara *Sprzedawca melonów na bazarze w Samarkandzie* z 1890 roku⁷. W powieści podróżniczej *Claudius Bombarnac* Juliusz Verne tak opisuje bazar Samarkandy:

wciąż bogata we wspaniałe pozostałości swojej świetności i wymagająca wielu tygodni sumiennego studiowania. [...] Te cuda są nadal w stanie opisanym przez Marco Polo [...]. Oto bazar, na którym gromadzą się olbrzymie ilości wełnianych rzeczy, dywany z aksamitu w najjaśniejszych kolorach, szale wdzięcznych wzorów, wszystkie wyłożone na lady skle-

⁴ В. В. Верещагин, *Медресе Шир-Дор в Самарканде*, 1869–70, <https://gallerix.ru/album/Vereshagin/pic/glr-x-725067138> [4.04.2019].

⁵ A. Pasini, *Caravan nel deserto*, 1867, http://www.artnet.com/artists/alberto-pasini/caravan-in-the-desert-wvDLVxChJ_9aplEuPmucbA2 [4.04.2019].

⁶ A. Vámbéry, *Travels in Central Asia. A Journey from Teheran across the Turkoman Desert on the Eastern Shore of the Caspian to Khiva, Bokhara, and Samarkand*, J. Murray, London 1864.

⁷ P. Nadar, *Sprzedawca melonów na bazarze w Samarkandzie*, 1890, <http://www.uzbek-journeys.com/2014/10/paul-nadars-images-of-turkestan-1890.html> [4.04.2019].

pów. [...] Efekt jest naprawdę wielki, bo te stare zabytki blasku Samarkandy wyróżniają się z tła błękitu i zieleni [...]. Nie mogę dać ci wyobrażenie o tym cudzie. Gdybym opisywał wszystkie mozaiki, płaskorzeźby, emalie, obraz nadal byłby niepełny⁸.

Książkę ilustrują kolorowe ryciny Léona Benetta. Jedna z nich przedstawia tytułowego bohatera na bazarze w Samarkandzie⁹.

U Edwarda Saïda czytamy: „Orient nie jest produktem natury, lecz ludzi Zachodu”¹⁰. Jest produktem ówczesnej kultury popularnej: powieści drukowane w pismach (jak ta Vernego), książki, masowo powielane zdjęcia, obrazy na publicznych wystawach i w prywatnych kolekcjach. Tworzona przez Richthofena utopia jest częścią tego orientalizmu kultury popularnej i korzysta z jej znaczeń i wartości. Jednocześnie dzięki lekturze Juliusza Verne’a dowiadujemy się, że utopia Jedwabnego Szlaku nie jest w całości tworem XIX wieku. Jest kolejnym wcieleniem idei, wartości i znaczeń, które obecne są już w *Opisaniu Świata*, tekście przypisywanym Marco Polo¹¹, weneckiemu podróżnikowi żyjącemu na przełomie XIII/XIV wieku. Kraje Wschodu opisywane są tu jako pełne bogactw, a ich władcy jako mądrzy i dbający o dobrobyt poddanych. Wizerunek przeszłości i współczesności Jedwabnego Szlaku, jego krajów, krajobrazów, miast i ich mieszkańców w XX wieku również stał się częścią kultury popularnej Zachodu za sprawą pism, malarstwa, pocztówek, wystaw w galeriach i muzeach, powieści i poezji, jak wiersz Jamesa Elroya Fleckera *The Golden Journey to Samarkand* z 1913 roku, w którym podróż do Samarkandy staje się ponadczasową i ponadkulturową metaforą ludzkiego życia:

⁸ J. Verne, *Claudius Bombarnac*, Paris 1892.

⁹ L. Benett, *Bazaar in Samarkand*, 1892, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:%27Claudius_Bombarnac%27_by_L%C3%A9on_Benett_28.jpg [10.12.2019].

¹⁰ E. Saïd, *Orientalism*, New York 1978, s 12 [wyd. pol.: E. W. Said, *Orientalizm*, Warszawa 1991].

¹¹ M. Polo, *Opisanie świata*, Warszawa 1954.

We travel not for trafficking alone [...]
For lust of knowing what should not be known
We make the Golden Journey to Samarkand¹².

Szkoda, że w naszej podróży mogliśmy zatrzymać się jedynie w Samarkandzie.

Sto lat później, na początku XXI wieku, Jedwabny Szlak pojawia się w innych tekstach i miejscach. W 2005 roku w koreańskim Seulu powstała *Silk Road Foundation*, której przewodniczący Kim Won-ho deklaruje: „Stary Jedwabny Szlak łączył Wschód i umożliwiał wymianę handlową i kulturalną nowymi ideami. Chcemy pomóc w tworzeniu Nowego Jedwabnego Szlaku, który połączy ludzi różnych krajów”¹³. W tureckiej Antalyi 25 października 2008 roku odbyła się międzynarodowa konferencja *Promoting Trade among Silk Road Countries*. W przyjętej deklaracji czytamy: „Jedwabny Szlak może być odnowiony”¹⁴. 20 lipca 2011 roku sekretarz stanu USA Hilary Clinton w indyjskim Chennai, odwołując się do starego Jedwabnego Szlaku, przedstawiła projekt budowy Nowego i powiedziała:

W przeszłości narody południowej i centralnej Azji były powiązane ze sobą i resztą kontynentu rozwijającą się siecią wymiany Jedwabnego Szlaku [...]. Zaczniemy wspólnie budować nowy Jedwabny Szlak¹⁵.

¹² J. E. Flacker, *The Golden Journey to Samarkand*, London 1913. „Nie tylko dla zysku w podróży jesteśmy; / [...] Dla żądzy wiedzy o czym się wiedzieć nie powinno/ Na szlak złoty weszliśmy aż do Samarkandy” (J. E. Flecker, *Złota podróż do Samarkandy*, przekł. J. Daruk, <http://sadr.atSPACE.com/> [10.12.2019])

¹³ S.-J. Kim, *S. Korea Revives Ancient Silk Road*, „The Korea Times”, 23.09.2008, http://www.koreatimes.co.kr/www/news/people/2016/05/178_31538.html [30.01.2019].

¹⁴ *Antalya Declaration*, 2008, <http://www.wcoomd.org/-/media/wco/public/global/pdf/media/newsroom/speeches/2008/antalya-declaration-and-annex-en.pdf?la=fr> [30.01.2019].

¹⁵ H. Clinton, *Remarks on India and the United States: A Vision for the 21st Century*, 2011, <https://2009-2017.state.gov/secretary/20092013clinton/rm/2011/07/168840.htm> [30.01.2019].

W tym samym roku Asian Development Bank z siedzibą w Manili na Filipinach opublikował program rozwoju Azji Centralnej, zatytułowany *The New Silk Road*. Prezes banku, Japończyk Haruhiko Kuroda, pisze w nim: „Duch zaufania i bezpieczeństwa, który rozwijał się przez lata między dobrymi sąsiadami i dobrymi partnerami, umożliwiał wszystkim lepsze życie”¹⁶. A pierwszy rozdział programu zatytułowano *Cooperation for Prosperity (Współpraca dla dobrobytu)*. Gdy w 9-10 lipca 2012 roku w Tokyo odbywało się *Symposium on a New Silk Road*, reprezentujący Stany Zjednoczone Geoffrey Pyatt powiedział: „Nowy Jedwabny Szlak jest już w budowie”¹⁷. W tych współczesnych projektach i działaniach dotyczących międzynarodowej współpracy stary jedwabny szlak ulega dalszej idealizacji, a jednocześnie staje się wzorcem dla postulowanych i projektowanych działań dotyczących współczesności. Idealizowana utopia przeszłości staje się wzorcem dla idealizowanej utopii przyszłości.

W 2012 roku do tworzenia utopii starego Szlaku i budowy nowego włącza się Chińska Republika Ludowa. 3 września w chińskim Urumqi podczas „China-Eurasia Expo” w obecności przedstawicieli 55 krajów premier Chińskiej Republiki Ludowej Jabao Wen wygłosił odczyt zatytułowany *Towards New Glory of the Silk Road (Ku nowej chwale Jedwabnego Szlaku)*¹⁸. Rok później, 7 września 2013 roku w trakcie pobytu w stolicy Kazachstanu, w Astanie, przewodniczący ChRL Jinping Xi wygłosił odczyt na kazachskim Uniwersytecie Nazarbajewa o *Silk Road Economic Belt (Ekonomicznym Pasie Jedwabnego Szlaku)*¹⁹. W 2015 roku w Chinach ukazał się obszerny dokument,

¹⁶ ADB, *The New Silk Road: Ten Years of the Central Asia Regional Economic Cooperation Program*, ADB, Mandaluyoung 2011, <https://www.adb.org/publications/new-silk-road-ten-years-central-asia-regional-economic-cooperation-program> [10.12.2019].

¹⁷ G. Pyatt, *Delivering on the New Silk Road*, 2012, <https://2009-2017.state.gov/p/sca/rls/rmks/2012/194735.htm> [30.01.2019].

¹⁸ J. Wen, *Towards New Glory of the Silk Road*, 2012, https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjdt_665385/zyjh_665391/t977466.shtml [30.01.2019].

¹⁹ J. Xi, *Promote People-to-People Friendship and Create a Better Future*, Astana, 7.10.2013, https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/topics_665678/xjpfwzysiesgjtfhshzzfh_665686/t1076334.shtml [4.04.2019].

który zawiera rozbudowaną utopię starego Szlaku i koncepcję budowy nowego. Czytamy w nim:

Od tysięcy lat Duch Jedwabnego Szlaku – »pokój i współpraca, otwartość i integracja, wzajemne uczenie się i wzajemne korzyści« – przekazywany był z pokolenia na pokolenie, promował postęp cywilizacji ludzkiej i wniósł duży wkład w pomyślność i rozwój krajów Jedwabnego Szlaku. Symbolizując komunikację i współpracę między Wschodem a Zachodem, Duch Jedwabnego Szlaku jest historycznym i kulturowym dziedzictwem wszystkich krajów całego świata. [...] budowa [...] Drogi [...], wzmocni wymianę i wzajemne uczenie się różnych cywilizacji oraz promuje pokój i rozwój świata. To wspaniałe przedsięwzięcie, które przyniesie korzyści ludziom na całym świecie²⁰.

Pojawia się tu postać, którą już spotkaliśmy. To Duch Jedwabnego Szlaku, który personifikuje jego wartości, którymi okazują się być: pokój, współpraca, otwartość, integracja, wzajemne uczenie się, wzajemne korzyści, postęp, pomyślność, komunikacja, dobrobyt. Wystarczy? Dodajmy jeszcze nadanie tej utopii globalnego charakteru w podwójnym wydaniu. Po pierwsze: stary Jedwabny Szlak okazuje się być dziedzictwem całej ludzkości. Po drugie: będący realizacją jego Ducha nowy Szlak promuje pokój, dobrobyt i rozwój całego świata.

Treści te pojawiają się od tej pory w różnych kontekstach, miejscach świata i przy okazji rozmaitych działań nie tylko za sprawą Chin, lecz także dzięki politykom, działaczom społecznym, biznesmenom, artystom, dziennikarzom, intelektualistom z różnych krajów. Przewodniczący Chińskiej Republiki Ludowej Jinping Xi odwoływał się do tych treści 23 stycznia 2017 roku w siedzibie ONZ w Genewie w przemówieniu *Work together to Build a Community of Shared Future for Mankind* (*Pracujmy razem, by budować wspólną przyszłość*

²⁰ *Vision and Actions on Jointly Building Silk Road Economic Belt and 21st-Century Maritime Silk Road*, 2015, http://en.ndrc.gov.cn/newsrelease/201503/t20150330_669367.html [30.01.2019].

ludzkości)²¹. Własny Silk Roads Project realizuje UNESCO, które wyjaśnia: „Jedwabny Szlak łączył cywilizacje, kultury i ludzi różnych stron świata od tysięcy lat, umożliwiając nie tylko wymianę dóbr, lecz także interakcję idei i kultury, która ukształtowała nasz dzisiejszy świat”²². Dyrektor UNESCO Irina Bokova o programie mówi: „promocja kulturowej różnorodności i międzykulturowego dialogu jest najskuteczniejszym sposobem budowania pomostów i pokoju”²³. O zbudowanym przez Turcję tunelu kolejowym pod Cieśniną Bosforu premier kraju Binali Yildirim powiedział: „To projekt Jedwabnego Szlaku, który od stuleci służy ludzkości [...]. Jedwabny Szlak to nie tylko karawana, lecz droga, która łączy ze sobą cywilizacje Zachodu i Wschodu”²⁴. Z kolei premier Grecji Aleksis Tsipras chińską inicjatywę nazwał „dalekosiężnym projektem XXI wieku budowanym na mądrości chińskiego starożytnego rozumienia Jedwabnego Szlaku”²⁵.

W formułowaniu utopii Jedwabnych Szlaków, starego i nowego, ważną rolę odgrywają wydarzenia kulturalne: wystawy, festiwale, koncerty w różnych częściach świata. W irlandzkim Dublinie od 2013 roku odbywa się Silk Road International Film Festival, którego misją jest: „Ułatwianie międzynarodowych kontaktów między twórcami filmów. Zmniejszanie dystansu między ludźmi i kulturami, pokonywanie granic i rozwój międzykulturowej współpracy”²⁶. Na lipiec

²¹ J. Xi, *Work together to Build a Community of Shared Future for Mankind*, Geneva, UN Office, 18.01.2017, <https://america.cgtn.com/2017/01/18/full-text-of-xi-jinping-key-note-speech-at-the-united-nations-office-in-geneva> [4.04.2019].

²² UNESCO, *The UNESCO Silk Roads Project*, 2019, <https://en.unesco.org/silkroad/unesco-silk-roads-project> [30.01.2019].

²³ Tamże.

²⁴ Türksoy, *The Conference entitled „The International Silk Road Congress: Rethinking the Road of Trade, Cooperation and Peace” took place in Istanbul*, 2013, https://www.turksoy.org/en/news/2013/10/31/the_international_silk_road_congress_rethinking_the_ticaret_isbirligi_ve_baris_havzasini_ [10.12.2019].

²⁵ A. Tsipras, *Speech by H.E. Prime Minister of Greece, Alexis Tsipras plenary session of high-level dialogue Obor Forum, China national convention center, Beijing, May 14 2017*, <https://www.mfa.gr/china/en/the-embassy/news/speech-by-he-prime-minister-of-greece-alexis-tsipras-plenary-session-of-high-level-dialogue-obor-forum-china-national-convention-center-beijing-may-14-2017.html> [10.12.2019].

²⁶ SRIFF, 2019, <http://silkroadfilmfestival.com/> [30.01.2019].

2019 roku w kanadyjskim Vancouver planowany był Silk Road Festival, finansowany przez miasto oraz stowarzyszenia Italian Cultural Centre i Craft Council of British Columbia. Na stronie internetowej Festiwalu o starym szlaku czytamy: „był dziełem wielu cywilizacji i przyczynił się do rozwoju globalnego handlu oraz wymiany kulturalnej, naukowej, technologicznej i religijnej, ukształtował nasz dzisiejszy powiązany świat”²⁷. Imprezy odbywają się w Chinach. Chociażby The Silk Road International Arts Festiwal w Xian, dawnej stolicy, z której wychodził szlak prowadzący na zachód. Organizatorzy podają: „Xian [...] odgrywa ważną rolę w rozwoju wymiany kulturalnej z krajami Jedwabnego Szlaku [...] i w kreowaniu kulturowej marki ‘Jedwabnego szlaku’, by upowszechnić wartościowe idee chińskiej kultury na świecie: ‘pokój, harmonię i kooperację’”²⁸.

Ważne dla formułowania naszych utopii są rozmaite stowarzyszenia i fundacje, jak Silk Road Foundation, ale tym razem z kalifornijskiej Saratoga w USA, której celem jest „wspieranie badań i zachowanie kultury i sztuki Azji Wewnętrznej i Jedwabnego szlaku”. Fundacja korzysta z prywatnych darowizn, a sama określa się jako „Most między kulturami Wschodu i Zachodu”²⁹. Publikuje pismo „The Silk Road”, poświęcone badaniom nad starym Szlakiem. Innym przykładem jest czeski New Silk Road Institute Prague, założony w 2015 roku, który deklaruje, że jego celem jest „propagowanie idei wzajemnie korzystnej współpracy między krajami Azji i Europy [...]. Instytut stara się także uczestniczyć w budowaniu świata komunikacji, a nie świata bezcelowej konfrontacji”³⁰.

Przegląd tych najnowszych inicjatyw jest wrywkowy i chaotyczny, co jest nieuchronne i zamierzone. Ilość działań odwołujących się w ostatnich latach do nowego i starego Jedwabnego Szlaku w bardzo różnych dziedzinach od ekonomii po sztukę, od dyplomacji po turystykę, jest ogromna. Pomiąłem tu działania biznesu. Szerzej omawiam

²⁷ Silk Road Festival, 2019, <https://silkroadfestival.org/festival/> [30.01.2019].

²⁸ SRIAR, 2019, <http://www.worldartleague.org/5th/zw-en.html> [30.01.2019].

²⁹ SRF, 2017, <http://www.silkroadfoundation.org/> [16.06.2017].

³⁰ NSRI, 2019, www.nsr.com.sg/html/home.html [21.12.2016].

tę różnorodność w *Krótkim Przewodniku po Nowym Jedwabnym Szlaku*³¹. Jeszcze większa jest towarzysząca tym działaniom liczba rozmaitych wypowiedzi w prasie, telewizji, radiu, internecie, od krótkich informacji po obszernie wypowiedzi, analizy w wielu językach świata. Tylko w samej Wikipedii hasło Jedwabny Szlak występuje w 109 różnych językach. Jak ponad 100 lat temu, utopia Jedwabnego Szlaku jest częścią kultury masowej. Tu nadal jest rozwijana. Jednak dzisiaj już w dwóch ściśle powiązanych wersjach: starego i nowego. Czasem wizerunek starego szlaku jest formą dyskursu nad współczesnością, a jednocześnie ideałem przyszłości, przyświecającym formułowanym i realizowanym projektem. Wtedy utopia starego jest pochodną utopii nowego. W innych przypadkach jest odwrotnie. Myślenie utopijne o terażniejszości jest kontynuacją idealizacji przeszłości. Często jednak obie utopie są tak ze sobą splecione, a każda jest integralną częścią drugiej, że trudno ustalić granice między nimi. Postrzegając przeszłość, myślimy o terażniejszości i przyszłości, a projektując przyszłość, jesteśmy zanurzeni w naszych wyobrażeniach o przeszłości.

Na koniec zwróćmy uwagę na zmiany, jakie zaszły od czasów Richthofena lub nawet Marco Polo do naszej współczesności. Jeśli ten drugi przemierzył stary Jedwabny Szlak, to tego nie zauważył. Odkrył go dopiero Richthofen. Dostrzegł albo stworzył jego istnienie przy wielości i złożoności biegnących w różnych kierunkach świata tras i za sprawą nadanej mu nazwy uwikłał go w znaczenia i wartości romantycznie postrzeganej przeszłości. Jego utopijne myślenie było częścią idealizacji orientalizmu, który z kolei był składnikiem kultury elitarnej i popularnej Europy. Jednocześnie utopia ta była nadal odtwarzana, wzbogaćana i przetwarzana na salonach, koncertach, wystawach w muzeach, galeriach, scenach teatrów, we wnętrzach i na elewacjach budynków, w pismach, powieściach, poezji, obrazach, fotografiach. Dzięki temu treści utopii starego Szlaku stały się integralnym składnikiem współczesnej kultury popularnej, która ma globalny

³¹ Zob. A. Nobis, *Krótki przewodnik po Nowym Jedwabnym Szlaku*, Wrocław 2017; A. Nobis, *A Short Guide to the New Silk Road*, Berlin 2018.

charakter z wielu powodów i na wiele różnych sposobów. Za sprawą tego globalnego „supermarketu kultury”³² utopia starego Szlaku zaczęła pojawiać się na początku XXI wieku w wielu, tak odległych od siebie miejscach świata w rozmaitych nowych sytuacjach: politycznych przemówieniach, artystycznych wydarzeniach, przedsięwzięciach gospodarczych. Jednak tym razem utopii starego Szlaku towarzyszy utopia szlaku Nowego. Obie używają sobie znaczeń i wartości, wzajemnie przyczyniając się do rozwoju swoich treści i popularności.

Już na koniec zauważmy, że dzisiejsza utopia starego szlaku różni się od tej z XIX wieku. O ile dziś stary Szlak to pokojowe współżycie dobrych sąsiadów, to wśród orientalistycznych tematów pojawiały się pojedynki wojowników, wojny czy głowy pokonanych wrogów wystawione na widok publiczny przed znaną już nam Medresą w Samarkandzie na obrazie Wasilija Wierieszczagina Триумф (Tryumf) z 1872 roku³³. Stary Jedwabny Szlak uzyskał dziś dodatkowe znaczenia. Premier Grecji Alexis Tsipras mówi o mądrości chińskiego starożytnego rozumienia tego fenomenu. Turecki premier Binali Yıldırım wyjaśnia, że stary Szlak służył i służy całej ludzkości. W chińskim dokumencie *Vision and Actions on Jointly Building Silk Road Economic Belt and 21st-Century Maritime Silk Road* dowiadujemy się, że jest on także dziedzictwem tej całej ludzkości, a w tekście UNESCO, że to właśnie ten stary Szlak przyczynił się do ukształtowania naszego współczesnego świata. Richthofen i wielu jemu współczesnych – o ile wiem – nie miało pojęcia o tych odkrytych współcześnie znaczeniach starego Jedwabnego Szlaku. Nasza wiedza jest zatem bogatsza od wiedzy naszych przodków. Tak oto utopia przeszłości jest częścią naszej współczesności, kształtuje nasze działania i myślenie o przyszłości i sama jest kształtowana przez teraźniejszość i to, co przyniesie przyszłość.

³² G. Mathews, *Supermarket kultury*, Warszawa 2005.

³³ В. В. Верещагин, Триумф, 1872, <https://www.wikiart.org/en/vasily-vereshchagin/triumph-1872> [4.04.2019].

BIBLIOGRAFIA

- ADB, *The New Silk Road: Ten Years of the Central Asia Regional Economic Cooperation Program*, ADB, Mandaluyoung 2011.
- Antalya Declaration, 2008, <http://www.wcoomd.org/~media/wco/public/global/pdf/media/newsroom/speeches/2008/antalya-declaration-and-annex-en.pdf?la=fr> [30.01.2019].
- Benett L., *Bazaar in Samarkand*, 1892, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:%27Claudius_Bombarnac%27_by_L%C3%A9on_Benett_28.jpg [30.01.2019].
- Clinton H., *Remarks on India and the United States: A Vision for the 21st Century*, 2011, <https://2009-2017.state.gov/secretary/20092013clinton/rm/2011/07/168840.htm> [30.01.2019].
- Flacker J. E., *The Golden Journey to Samarkand*, M. Goschen, London 1913.
- Kim S.-J., *S. Korea Revives Ancient Silk Road*, „The Korea Times” 23.10.2008, http://www.koreatimes.co.kr/www/news/people/2016/05/178_31538.html [30.01.2019].
- L'Héritage Portugais: Échanges et communication*, reż. B. Franca [film dokumentalny], Múltipla Comunicação, Brazil 1999.
- Mathews G., *Supermarket kultury*, przekł. E. Klekot, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 2005.
- More T., *De optimo reip. statv, deque noua insula Vtopia, libellus uere aureus, nec minus salutaris quam festiuus*, More, Basel 1518.
- Nadar P., *Sprzedawca melonów na bazarze w Samarkandzie*, 1890, <http://www.uzbekjourneys.com/2014/10/paul-nadars-images-of-turkestan-1890.html> [4.04.2019].
- Nobis A., *A Short Guide to the New Silk Road*, Peter Lang, Berlin 2018.
- Nobis A., *Krótki przewodnik po Nowym Jedwabnym Szlaku*, Chronicon, Wrocław 2017.
- NSRI, 2019, www.nsr.com.sg/html/home.html [21.12.2016].
- Pasini A., *Caravan nel deserto*, 1867, http://www.artnet.com/artists/alberto-pasini/caravan-in-the-desert-wvDLVxChJ_9aplEuPmucbA2 [4.04.2019].
- Polo M., *Opisanie świata*, przekł. A. L. Czerny, PIW, Warszawa 1954.
- Pyatt G., *Delivering on the New Silk Road*, 2012, <https://2009-2017.state.gov/p/sca/rls/rmks/2012/194735.htm> [30.01.2019].

- Saïd E., *Orientalism*, Pantheon Books, New York 1978 [wyd. pol.: E. W. Said, *Orientalizm*, przekł. W. Kalinowski, PIW, Warszawa 1991].
- Silk Road Festival, 2019, <https://silkroadfestival.org/festival/> [30.01.2019].
- SRF, 2017, <http://www.silkroadfoundation.org/> [16.06.2017].
- SRIAR, 2019, <http://www.worldartleague.org/5th/zw-en.html> [30.01.2019].
- SRIFF, 2019, <http://silkroadfilmfestival.com/> [30.01.2019].
- Tsipras A., *Speech by H.E. Prime Minister of Greece, Alexis Tsipras plenary session of high-level dialogue Obor Forum, China national convention center, Beijing, May 14 2017*, <https://www.mfa.gr/china/en/the-embassy/news/speech-by-he-prime-minister-of-greece-alexis-tsipras-plenary-session-of-high-level-dialogue-obor-forum-china-national-convention-center-beijing-may-14-2017.html> [10.12.2019].
- Türksoy, *The Conference entitled "The International Silk Road Congress: Rethinking the Road of Trade, Cooperation and Peace" took place in Istanbul, 2013*, https://www.turksoy.org/en/news/2013/10/31/the_international_silk_road_congress_rethinking_the_ticaret_isbirligi_ve_baris_havzasini [10.12.2019].
- UNESCO, *The UNESCO Silk Roads Project*, 2019, <https://en.unesco.org/silkroad/unesco-silk-roads-project> [30.01.2019].
- Vámbéry A., *Travels in Central Asia. A Journey from Teheran across the Turcoman Desert on the Eastern Shore of the Caspian to Khiva, Bokhara, and Samarkand*, J. Murray, London 1864.
- Verne J., *Claudius Bombarnac*, Hetzel, Paris 1892.
- Vision and Actions on Jointly Building Silk Road Economic Belt and 21st-Century Maritime Silk Road*, 2015, http://en.ndrc.gov.cn/newsrelease/201503/t20150330_669367.html [30.01.2019].
- Waugh D., *Richthofen's 'Silk Roads': Toward the Archaeology of a Concept*, „The Silk Road”, 2007, vol. 5, nr 1.
- Wen J., *Towards New Glory of the Silk Road*, 2012, https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjdt_665385/zyjh_665391/t977466.shtml [30.01.2019].
- Xi J., *Promote People-to-People Friendship and Create a Better Future*, Astana, 7.10.2013, https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/topics_665678/xjpfwzysiesgjtfhshzzfh_665686/t1076334.shtml [4.04.2019].
- Xi J., *Work together to Build a Community of Shared Future for Mankind*, Geneva, UN Office, 18.01.2017, <https://america.cgtn.com/2017/01/18/full-text->

-of-xi-jinping-keynote-speech-at-the-united-nations-office-in-geneva
[4.04.2019].

Верещагин В. В., *Медресе Шир-Дорв Самарканде*, 1869–70, <https://gallerix.ru/album/Vereshagin/pic/glr-x-725067138> [4.04.2019].

Верещагин В. В., *Триумф*, 1872, <https://www.wikiart.org/en/vasily-vereshchagin/triumph-1872> [4.04.2019].

NEW SILK ROAD AS A GLOBAL UTOPIA

ABSTRACT: Images of the Silk Roads, old and new, are utopian. They are constructed of ideas, meanings and values that are important to people. Perception of the past is thinking about the present and the basis for formulated plans for the future. In turn, our current and planned activities are the realization of ideas about the past. The idealized utopias of the past and future of the old and new Silk Road lend each other meanings, values and contribute to their development and attractiveness.

KEYWORDS: Silk Road, New Silk Road, utopia, globality, popular culture